

rum opera in luce scientia peraguntur, et eternam ducunt ad vitam, quae est perfecta dies. » Plenus Dionysius: Semita iustorum, inquit, est conversatio bonorum et contemplatio virtuosorum, in qua lux gratiae, splendor sapientiae, puritas cordis relucet. Haec crescit spiritali profectu usque ad perfectum diem, id est, usque ad summum gradum doni sapientiae ac virtutum, et usque ad diem eternitatis, de quo *Cant. II, 17*: « Donec aspiret dies, et inclinentur umbræ; » et *Psal. LXXXIII, 14*: « Quia melior est dies una in atriis tuis super millia, » hoc est, de fide transit ad spem, de spe ad comprehensionem, de charitate ad beatificam fruitionem. Et *Isaia, cap. XXX, vers. 21*: « Haec est via, ambulate in ea. » Sic et S. Gregorius, homil. 5 in *Ezech.*, et citatur *De Penitentia*, dist. 2, can. X non revertentur: « Iustorum semita quasi lux splendens, etc. In eorum enim animis, inquit, bonum desiderium atque intellectus lucis intimae jam pars diei est; sed cum usque ad finem vite in virtute proficiunt, ad perfectum diem tunc veniunt, quando ad caelestia regna perducti in eam lucem, quam desiderant, jam minus aliquid non habebunt. » Vido eundem, lib. XXIX *Moral.* cap. II, ubi docet auroram Ecclesiae et Sanctorum esse in terra, meridiem fore in caelo.

Ex hoc loco refutatur error Ioviniani dicentis iustum unum alio non esse iustiorum, nec posse in iustitia crescere, eo quod virtutes omnes sint pares, aequae ac vita paria, uti censent Stoici; et Lutheri, qui docet posse eundem iustum crescere in virtute, ad eam in iustitia, eo quod hoc non sit inherens, sed extrinsecus, puta imputatio iustitiae Christi, quae in omnibus iustis est par et aequalis. Verum utriusque error iugulatur hic a Solomone dicente, quod semita iustorum, quae usque non est alia quam iustitia et actiones iustae iustorum, crescat instar lucis et aurorae usque ad perfectum diem et meridiem; atqui lux crescit et intenditur, atque ex minore fit maior, donec sit maxima in meridie: ergo pari modo intenditur et crescit iustitia et sanctitas iustorum. Vide *Bezzarivianum*, lib. III *De Iustitia*, cap. XVI.

Moraliter: Nota iustos recte comparari aurorae. *Primo*, quia aurora lucem suam mutuatur a sole: sic iusti suam iustitiam hauriunt a Christo, qui proinde vocatur sol iustitiae, *Malach. IV, 2*. Hinc Poetae fixerunt auroram Titanis, id est Solis, et Terrae filiam. Nam ex sole procedit illa claritas caeli, quam auroram vocamus, eademque intenditur videtur et terra prodire. Hoc est, emendat ait *Psalm. de Deo, Psal. XXXV, 7*: « Educet quasi lumen iustorum: tuam, et iudicium tuum tanquam meridiem. »

Secundo, aurora sensim crescit, sed ita ut paucis horis evadat in meridiem: sic et iustus sensim crescit, ac per heroicis actus cito enititur ad perfectionem, ut illi applicari possit illud Christi: « Exultavit ut gigas ad currendam viam,

etc., nec est qui se abscondat a calore ejus, » *Psal. XVIII, 6*. Dum ergo mane auroram et solem nascentem et crescentem intuemur, cogitemus nos totidem passibus, inquam veloci motu ad apicem virtutis eniti: contendere debere. Sol enim oriens in aurora facie nos salutans exclamat: Surgite, mortales, somnum excutite, nox transit, dies illucescit: ite ad opus et labores honestos, actus virtutum exercete, crescite in sapientia et sanctitate. In ego vobis iter praeco; imo facem praefero, et proluceo, ne sequimini, me imitamini. Ita S. Furseus raptus in exstasi audivit Angelos sibi occinentes: « Ibi de virtute in virtutem, donec videatur Deus deorum in Sion, » uti refert Beda, lib. III *Historia Anglic.* cap. XIX. Dicat ergo sibi virtutis studiosus: Ego sum sol decora facie et pulcher aspectu, qui silentii gravitate, conversationis modestia, verborum et actionum mearum rectitudine, ac zelo, monendo, docendo, predicando, celebrando, confessiones audiendo, consulendo, neminem laedere, omnes autem edificare, illuminare et accendere teneo. Vide nostrum Alvarez de Paz, *De Natura imperfect.* lib. III, cap. XXVIII.

Tertio, sol in aurora per nubes radios transmittens, pulcherrimus apparat; unde a Poetis vocatur auricomus, et a Graecis *ἠωροκόμος*, id est roseos habens digitos, id est radios. Sic pariter mira est pulchritudo animae iustae et sanctae, quae charitate quasi aurea luce et igne resplendet. « Lux, » ait D. Augustinus, regina oculorum est, dies imago vite, nox vero mortis. » Hinc de sole, et mystice de Christo, dicitur *Psal. XVIII, 6*: « Ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. » Hinc Arabes luciferum vocant *azohora*, a splendore et pulchritudine; radix enim *זָהָר* *zahar*, Hebraice. Chaldaice et Arabice significat splendore, effulgere, clarescere. Et forte ab *azohora* Latini acceperunt nomen *aurora*.

Quarto, aurora nil est aliud nisi aer obscurus et tenebrosus, qui post noctem illucescentis solis lumine collustratus, et tenebras abijcit, et luce sensim effulset, licet exiava, simulque cum modica luce in solem resolvitur: ita anima iusti, dum et tenebris vitiorum se convertit ad virtutem, luce gratiae collustratur; sed ita ut admixta habeat tenebras errorum et vitiorum, quae sensim crescente luce gratiae dispelluntur. Unde S. Gregorius, lib. XVI *Moral.* cap. XXV: « Mens iusti, ait, aurora dicitur, quae peccati sui tenebras deserens, ad lucem jam erumpit aeternitatis. »

Quinto, aurora vapores resolvit: ita tenebras omnibus optatum et gratum, quae herbae et plantae fecundantur, producit. Unde dicitur aurora, quas aura rorans; aut quasi aurea hora, quod lux cum sit alba, in aurora mixta vaporibus et nubibus atris, per easque transparentes et velut commixta, videatur aurea. Sic pariter penitentia et contritio, qua peccator fit iustus, quaeque

et adducit iustitiam, adducit pariter rorem doloris et lacrymarum; item rorem, id est, fecunditatem bonorum operum. Ita S. Gregorius, *Cant. VI, 9*. Ecclesia, inquit, in incipientibus est aurora, quae et tenebris peccatorum luce sanctae operationis splendore incipiunt. Rursum aurora est aurora hora, quia post longas noctis tenebras accidit optatissima et gratissima, utpote afferens lucem et diem, eamque sensim crescentem. Unde qui in aurora nascuntur peculiarem sortiuntur ejus influxum, quae vegeti, vitales, robusti, ingeniosi, et ut nonnulli volunt, felices efficiuntur. Similem, imo praestantiorum affluxum gratiae sentit peccator, dum ad iustitiam traducitur, quae anima vite, vigori, saluti et felicitati resilitur, atque aurea charitate donatur.

Sexto, aurora pedetentim et graviter incedere videtur, ac primo sibi soli lucere, deinde crescente luce alia et alia sensim illustrare, suaque luce perfundere. Unde Cajetanus legit: « Crescit usque ad directionem diei, id est, usquequo pervenit ad hoc, ut dirigat omnia claritate luminis sui. » Nam quo magis progreditur, magisque nobis approximatur, eo pulchrior apparet et micantior, eoque plura, ac tandem omnia illuminat: ita iustus sensim sine sensu crescit in iustitia, ut et alios luce suae doctrine, vite et spiritus illuminet, imo subinde integras urbes, provincias et regna convertat. Porro sicut sol hanc lucem spargit et intendit vehementer et continuo motu: sic et iustus, ut lucem sapientiae et virtutem spargat, ingenti labore et contentione utatur oportet. Audi S. Gregorium, lib. VII *Registr.*, epist. 125 *ad Claudium*: « Iustorum semita quasi lux splendens procedit et crescit usque ad perfectum diem. Nunc enim cum lux nobis veritatis infuset, cum sese regni caelestis suavitatis mentibus aperit, jam quidem dies est, sed adhuc perfectus non est. Tunc autem dies perfectus erit, quando jam quidquam de nocte peccati in mente nostra non erit. Vos autem usque ad perfectum diem crescite, ut, quousque patria aeterna nascitur, honorum hic operum augmenta dilantur; quantum tanto post in retributione major sit fructus muneris, quanto nunc studium creverit laboris. »

Septimo, aurora vehit solem; unde a Poetis vocatur currus Solis. Rursum Lucifer, sive Venus, parens aurorae, jugis est comes et assella solis. Nam mane orientem solem praecedit, facitque auroram; vespere occidentem solem sequitur, et vocatur Hesperus. Sic iusti assidue ad Deum et Christum, per fidem, spem, charitatem, reclam intentionem et orationem respiciunt, atque cum eo instar Noe et Henoch ambulant iugiterque versantur; indeque ab eo suam lucem omneque lucis incrementum et complementum hauriunt, ut jam non in terris, sed in caelis cum Deo et Angelis converseant. « Sol enim visibile est Dei hieroglyphicum, » ait Horus Apollo, lib. I *Hierogl.*

cap. VI, et S. Gregorius Nazianzenus, orat. De S. Athanasio: « Quod sol est sensus, ait, id intelligentibus est Deus. » Quocirca idem Nazianzenus nomine Nicolubi scribens ad ejus filium, triplicemque assignans viam, unam terrenam, tenebrosam et nocti similem, per quam incedunt mundani et impii; secundam mediam, partim terrenam, partim caelestem, per quam ambulant, qui a peccato ad iustitiam convertuntur; tertiam caelestem, puram et lucidam sine umbris, per quam ascendunt Sancti, donec ad praestantissimum lumen perveniant; hinc tertiam ita describit: « Haec praecleara via, ait, si omnes incedunt, quibus jam vita minime in terra est. Ter certe quaterque beati homines in terra sublimiorem terra vitam agentes, coelibes, mundi contemptores, coelibes, pauperes, tristes, humi cubantes. Et post nonnulla: « Hos ego deorum vergens pertimesco, ac velut Deum ipsum, cum ad homines accidit, perhorresco, ut qui longe supra mortales omnes assurrexerint. » Quin et Seneca, *epist. 41*: « Radii solis, ait, contingunt quidem terram, sed ibi sunt unde mittuntur: sic animus magnus et sacer et in hoc demissus, ut propius divina noscamus, conversatur quidem nobiscum, sed haeret origini suae. »

Octavo, aurora tandem in solem desinit, ac in ejus perfectam lucem et meridiem transit et convertitur: ita et Sancti per plenam sapientiam, gratiam et gloriam in Christum et Deum quasi transformantur, ut videantur esse parheli, et dii quidam creati. Ita S. Dionysius, lib. IV *De Divina Nomin.*, docet Sanctos indies majori luce gratiae a Deo perfundi, adeo ut tandem fiant toti lucidi et Deiformes. Et Christus ait: « Justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum, » *Matth. XIII, 43*. Et *Psalm. Psal. CIX, 3*: « In splendoribus sanctorum, ex utero ante Luciferum genui te; » pro quo Hebraei habent, *ex utero aurorae tibi* (o Christe) *res parvitas tua*. Quod ad litteram de personali Christi generatione, mystice de spiritali, qua ipse per gratiam in animis iustorum nascitur, et crescit ad plenam lucem, accipias. Splendores enim sanctorum personales Christo, qua Deus est, sunt splendidissima gloria sanctissimae divinitatis, omniumque ejus attributionum; qua vero homo es, sunt splendores gloriosae Christi resurrectionis, ascensionis in caelum, sessionis ad dexteram Patris, missionis Spiritus Sancti, et conversionis Gentium, qua vero Christus publica est persona, et pater iustorum, splendores ejus sunt gloriae Apostolorum, Virginum, Martyrum caeterorumque Sanctorum, quibus decorabitur in die virtutis, » id est in die iudicii, qua potentiam suam toti orbi ostendet. Ita S. Augustinus et Theodoritus ibidem. Sensus ergo est primo, de deitate Christi, *g. d.* Ante Luciferum, o Christe, eras in rore et flore adolescentiae tuae, id est, ab aeterno genitus es Deus et Verbum divinum, ideoque gloriosum; secundo, de humanitate Christi, *g. d.* Ex utero Virginis tibi,

o Christe. erit ros pueritiae tuae, id est naseris puer ex utero Virginis sine opera viri ex illapsu Spiritus Sancti, sicut ros e caelo in terram descendit quasi ex utero aurore. Vel ros, id est plenitudo gratiae, erit tibi, o Cariste, ab utero aurore, id est a primo instanti conceptionis tuae, quo quasi divinus Lucifer terrae orietur ex alto. Ita S. Augustinus in *Psal.* cix, et Tertullianus, lib. V *Contra Marcion.* cap. ix. *Tertio*, Maldonatus et alii de Christo patre fidelium et iustorum exponunt, *g. d.* Ex utero, id est in baptismo, tibi, o Christe, nascitur ros pueritiae, id est multitudo sanctorum quorum et iunonum; ros enim est minutissima pluvia, et frequentissime ac creberrime cadit. Vel ros, id est, gratia progeniei tuae, id est filiorum tuorum Christianorum, *g. d.* Generatio tua et posteritas, o Christe, non carnalis erit, sed spiritalis, qualis est rosis; qui in terra per gratiam, in caelo per gloriam fulgebunt quasi stellae in perpetuas aeternitates, *Daniel.* xii, 3. Quid autem sunt stellae, nisi oculi, gemmae, pyropi et faeces oculi?

Hae respicit S. Petrus scribens *epist.* II, cap. I, vers. 19: « Habemus firmiorem propheticum sermonem; cui beneficiis attendentes, quasi lucernae lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris. » Vide ibi dicta. Denique hae fecit illud *Gen.* vi, 9: « Quae est ista quae progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol? » Ubi S. Gregorius docet Ecclesiam in incipientibus progredi ut auroram, in profectibus pulchrescere ut lunam, in perfectis electam esse ut solem. « Anima, inquit, quae prius erat in tenebris, nunc quasi aurora splendens apparet. Eadem, dum peccantibus bonae exempla praebet, quasi luna in nocte luget. Dum vero magis ac magis crescit, et de die in diem per consuetudinem operis lumen iustitiae tam perfecte accipit, ut etiam bonis exempla imitationis praebet; profecto iam luna sol efficitur, quia quae in nocte errantibus nunc lucebat, modo in die ambulantiibus lumen veritatis manifestat. »

Rupertus vero et Hugo de S. Victore in *Institut.* *Maxim.* serm. 34, idipsum applicantes B. Virginis, quae primiceria, imo mater est iustorum: B. Virgo Maria, inquit, fuit aurora Ecclesiae, quia praecedentis temporis, puta iudaismi et gentilitii, quod quasi nox fuerat, finis extitit; et vera lucis, puta salutis et christianismi, initium: fuit enim ipsa Solis iustitiae, puta Christi, qui ex ipsa genitus est, preventrix, sidusque antelucanum. Rupertus autem asserit B. Virginem extitisse auroram in natiuitate. Iuncta in conceptione Filii, solem in assumptione ad caelum.

19. VIA IMPIORUM TENEBROSA: NESCIUNT UBI COE-
LEANT. — Hebraea nervosius habent, *via impiorum caligo, nesciunt in quos impingant*; Chaldaea, *in quo offendant*; Septuaginta, *quomodo offendant*; Complutenses habent utrumque *in quo nesciunt, id est in quo quomodo offendant*; Symmachus, *in quo insu-
ambulantur*. Opponit viam et vitam impiorum vice

et vitae piorum, quod hae sit lux, et ut aurora crescat ad perfectum diem; illa vero sit tenebrae et vesper, cuius caligo crescit usque ad perfectam noctem. Caligo hae sit aet: *Primo*, in errore practico, quo peccatores, dum peccant, iudicant hic et nunc peccatum preferendum esse virtuti. Gulosus enim sibi dicit in mensa delicata: « *Haec melius mihi est explere meam gulam, et ventrem cibis saburrare, quam iis temperare, geniumque fraudare.* Iratus dicit: Satius est mihi et iucundius vindicare meam injuriam, cumque, qui me laesit, ferire, quam parcere et noxam condonare. *Secundo*, in imprudentia, quia quae passionis aestu agitur, non considerat locum, tempus, personas, aliasque circumstantias, quae cum metu et pudore afficere, ac a peccato revocare possent. *Tertio*, in improvidentia, quia non prospicit finem, ac pericula et damna ipsi ex peccato adventura, v. g. periculum sanitatis, vitae et gehennae, quod sibi accersit. Aviditas enim et passio gulae, venenis, honoris cum excecet et obtenebrat, ut ista non consideret, non videat, quo fit ut perinde ac homo in nocte et tenebris ambulans, in lapides et scopulos tum culpa, tum penarum impingat et corruat, et quandoque praecipit in fossam et necem ruat; subinde aniceps haeret et nesciat quo pergere debeat, sed, ut ait S. Petrus, palpans et manu tentans viam perquirat. Porro hae tenebrae per continuos peccatorum actus crescunt, donec hominem totum exerceant, ut ultra ruat in suam perniciem et gehennam. Unde S. Augustinus in *Psal.* CXXXVIII: « Cum peccant, inquit, tenebrae sunt; et cum insuper non confitentur peccata, sed ea defendunt, tenebrant tenebras suas. »

Hae tenebras representavit plaga tenebrarum Aegypti, quae tante fuerit, ut essent palpabiles, de quibus dixi *Exodi* x, 22.

Denique analogias plures lucis et virtutis, ac tenebrarum et peccatorum recensui in *epist.* I *S. Joan.* cap. II, vers. 8 et seq.

20. FILII MI, AUSCULTA SERMONES MEOS, ET AD ELO-
QUIA MEA, INCLINA AUREM TUAM. — Septuaginta, *opone aurem tuam*. Salomon instar magistri identidem auditozem, quasi puerum oscitantem, ad attentionem excitat, tum quia disciplina morum molestia est, tum quia pueri mente vagari solent; unde crebro excitandi sunt, ut eam ad dicta magistri revocent. Rursum *in inclina* notat humilitatem discipulo utilem et necessariam, *g. d.* Sicut dum sonum, v. g. musicam ac tunc concipiscis, aurem inclinas, ut sonus per aures demissas ascendat, perque sinuosos aurium meatus surrepat ad ipsum auditus organum, itaque suaviorem in auribus harmoniam excitet: sonus enim natura sua fertur sursum; sic pariter tu aures corporis et cordis humiliter inclina dictis meis, ita suaviora tibi accident. « *Sinatio interiorum aurium, ait S. Ambrosius, lib. VI Hexaem.* cap. IX, modulandi quemdam numerum praestat et disciplinam. Siquidem per anfractus aurium guidam

rhythmus efficitur, et modulis quibusdam ingressus sonus vocis exprimitur. » Hae facit Lacedaemonum statua Apollinis: illi enim dabant quatuor aures tolliderae manus, ut significarent sapientiam (hujus enim symbolum est Apollo) muliarum rerum auditione et manuum operatione comparari, teste Pierio, lib. XXXIII *Hierogl.* xxv.

21. NE RECEDANT (Vatibus, *excidant*; Baynus, *effluant*) AB OCULIS TUIS, CUSTODA EA IN MEDIO CORDIS TUI. — « Oculis » tum corporis accipe, *g. d.* Jugiter ea aspice et lege in hoc S. Scripturae libro descripta; tum mentis, *g. d.* Jugiter ea menti tuae observentur, jugiter ea intueri et contemplare; tum voluntatis, *g. d.* Jugiter ea ama, volve et versa: oculi enim sunt indices amoris: « ubi enim oculus, ibi amor; ubi manus, ibi dolor. » Unde Theodotus verit, *ne subsantentur ab oculis tuis; custodi* (Vatibus, *asserva*) *ea in medio*, id est in intimo, imo in ipso centro cordis tui, quasi rem summe pretiosam summeque dilectam. Ita explicant S. Basilus et Theodotus illud *Psal.* xxxix, vers. 9: « Et legem tuam in medio cordis mei, » *g. d.* Legem Dei mei in intimo cordis asservo, amo, rumino, cetera vel extra cor, vel ad exercitia ejus amando. Alludit ad fimbrias et frontalia, quibus Iudei inscribebant legem Dei, ut jugiter oculis observarentur, de quibus dixi *Exodi* xiii, 16. Miraberis Septuaginta pro oculis vertere fontes; sed scito Hebr. פַּי עַי וְעוּלָם וְפִתְחֵי הַלֵּב וְפִתְחֵי הַבֵּן significare: fons enim est quasi oculus terrae, et vicissim oculus hominis est fons lacrymarum. Verunt itaque, *ne derelinquant te fontes tui; custodi eos in corde*. Per fontes primo, accipias oculos, ut sic Septuaginta conciliet et adaeque Nostro juxta analogiam jam dictam. *Secundo*, auctor *Catena Graecorum* per fontes accipit virtutes: hae enim sunt fontes et quibus fluunt bonae actiones, atque ut fluxus non interciderat, custodiendae sunt in corde, ut ex eo jugiter manent. *Tertio*, apposite noster Salazar per fontes accipit prima haec documenta sapientiae, quae tradit Salomon, *g. d.* Hae mea dogmata sunt quasi fontes et principia ceterorum quae deinceps traditurus sum, quare ea jugiter oculis tuis propono, ideoque ea in cordis meditullio assero. Alludit ad fontes, qui in medio urbis erigi solent, ut omnibus civibus circumcirca habitantibus ex aequo inserviant, tum ad

potum, tum ad incendium, et quod cessatur, restinguendum. Sensus ergo est, *g. d.* Ut hae prima documenta mea, ex quibus reliquae fluunt tanquam e fontibus, a te longius non abeant, « custodi ea in medio cordis tui, » ut omnes animi et corporis facultates hucos fontes in promptu habeant, ex iisque sua hauriant officia et exercitia ad vulgare usum bonorum sperum; ac rursum ut, quando ignis exarsit concupiscentiae, irae, vel alterius passionis, e proximo suppetat unda ad extinguendam flammam, id est bona consilia ad temperandum animi ardores atque motus.

22. VITA ENIM SUNT INVENIENTIBUS EA, ET UNIVERSAS CARNI SANITAS. — Hebraice *medicina vel medicina*; Septuaginta ad fontes referunt, unde vertunt, *vita enim est invenientibus eos*. Alludunt ad fontes medicos, uti sunt Spadani in Ardenna, qui inde bibentes a calculo aliusque morbis sanant et curant; simili enim modo animae calculos et morbos curant hae dogmata sapientiae. Ipsa ergo sunt vita tam formalis, quia virtutes actuales sunt vitales actus voluntatis, quam causalis, quia vitam animam tum naturalem, tum moralem, tum supernaturallem conferunt, curant, roborant, adaugent. Vide dicta cap. III, vers. 8.

Hinc eadem sunt « universae carni, » id est toti homini, « sanitas, » *g. d.* Totum hominem persanant, et in sanitatem conservant. Sic enim per synechdochen saepe caro sumitur pro toto homine, ut « Verbum caro factum est: » *caro*, id est homo. « Videbit omnis caro (id est homo) salutem salutem Dei. »

Secundo, metonymice caro sumitur pro anima et concupiscentia, quae residet in carne quasi in sua materia, officina et figura: concupiscentiam enim sopit et sanat sapientia et virtus. Sic dicitur: « Caro et sanguis (id est homo carnalis et concupiscentis) regnum Dei possidere non possunt, » I *Corinth.* xv, 50. Vide S. Augustinum, *epist.* 146, et S. Cyprianum in prologo de *Caridina operibus Christi*.

Tertio, proprie « carni sunt sanitas, » quia virtutes ipsum corpus sanant, roborant et vegetant. Unde S. Ambrosius in *Psal.* xlv, legens juxta Septuaginta: « *Foras est, ait, ut aquae superfluentis requireribus, quo et universae carnis vel langitia diluantur, vel incendia extinguantur. »*

TERTIA PARS CAPITIS.

DE CUSTODIA CORDIS, ORIS, OCULORUM ET GRESSUUM.

23. OMNI CUSTODIA SERVA COR TUUM, QUIA EX IPSO VITA PROCEDIT. — Arabice, *quia ex ipso processus vitae*. Hebraice est מִשְׁמֵר כָּל מִסְמָר *micol mismar*; quod primo, cum Aben-Ezra, Bayno et aliis veritas, *pro* *omni custodia serva vel custodi cor tuum, g. d.* Custodi cor tuum diligentius et foris quam custodias tuam domum, tuos agros, tuos thesauros,

tuam uxorem, tuos filios, tuas ares et urbes; quia nil tam tuum tibi que tam carum et pretiosum quam cor, ex quo tua vita procedit, » *del.* quia illud:

Omnia si perdas, animam servare memento. Chaldaeus verit, *omni munitione*; Syru-

hione serva cor tuum, q. d. Non cesses omni cura cor tuum admonere, ut a viliis caveat et virtuti studeat, ac cavere ne quod virtuosum semen in illud irrepit. Unde Vatablus, *omni cura munit pectus tuam*: nam domus, arca, opes, etc., exteriori tantum agunt custodia; at cor tam interiori eget quam exteriori. Nam ex ipso corde velut e terra odiosa ebulliunt stirpes malarum cogitationum et desideriorum, quod ut non fiat, praeveniendum est cor sanctis cogitationibus et desideriis; aut si id tactum est, illico male illae cogitationes ex corde extirpandae sunt.

Secundo, cum Symmacho, Aquila, Cajetano et aliis veritas, *ex omni custodia serva vel munit cor tuum*; Noster, *omni custodia, etc.*: *omni*, id est maxima, vel proprie *omni*, q. d. Omnem omnino custodiam, quam alii quibusvis rebus adhibes, adhibe cordi tuo. Sicut enim cor naturae a natura, inquit Patruus, lib. XI, cap. xxxvii, «firmo operatum est membrum involucri, munitionem costarum et pectoris muro, ut pariat precantium vitae causam et originem,» quem cordis murum luxatum esse, imo apertum per costam unam a Deo sublatam, ex qua formata est mulier Eva quae symbolum est voluptatis, eleganter docet S. Cyrillus, lib. De Adoratione. Sic multo magis cor rationale, id est mens et voluntas munienda et custodienda est omni munimine et custodia, quia ex ipsa vita virtutum, gratiae et gloriae procedit. Custodiis ergo, quibus custoditis opes, famam, filios, uxorem, parentes tuos, isdem, imo pluribus et majoribus, custodi cor tuum. Unde Beda: «Sunt, ait, qui recte vivere videntur hominibus; sed quia recta intentione non faciunt, a Deo, qui cor respicit pravum, vita eorum reprobat, quae credebatur bona: omni ergo diligentia cordis munditiam serva, quia ad ejus examen modus aestimabitur vita.» Et Dionysius: «Omni custodia custodi cor tuum, id est cum summa et jugi diligentia conserva mentem tuam ab omni cogitatione immunda, ab omni affectione iniqua, ab omni omissione culpabili; et insuper exerce eam assidue in meditationibus et affectionibus sanctis, et verbis actibusque virtutum, quia ex ipso vita procedit, id est ex cordis puritate via gratiae derivatur in actu omni exteriori: et nisi cor custodiar, religiosa bona sunt inaniter. Imo quemadmodum ex corpore corde dependet et oritur vita naturae: ita a corde spirituali, quod est mens, pendet ac pullulat vita gratiae, ac profectus in ea. Ideo ait Salvator: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et in Deuter.: Custodi temetipsum et animam tuam sollicitè. Invisibiles namque hostes ipsum cor tanquam pretiosissimum obsident castrum, fidei vero intentissima custodia est necessaria homini evadere evadentem.» Hinc ait Eusebius Emissenus: «Quid est quod nos vigiliis laboribusque conficimus, et ea quae Deus maxime in nobis esse desiderat, atque requirit (hoc est eorum mundum a quotidianis culpis ac negligentis istis:

quas qui non vitat, paulatim deficit, et ad graviora perlabitur), non habemus? Itemque. «Hec est (ait) spiritualium bonorum ratio, ut, cum ea summo labore constet acquiri, tam facile pereant, ut vix possit intelligi. Et inde est quod interdum non sanctos putamus, quoniam lucra de laboribus aestimamus, et detrimenta subsequenter non pensamus. Itaque (juxta doctrinam Climachi) ponamus in janua cordis portarium et custodem, ipsum Dei timorem, qui nihil illicitum permittat intrare, aut intus manere, et sit cor nostrum semper in Domino. Nam quod amat, in eo se figere solet. Propter quod testatur S. Hieronymus: Gulosus cor habet in ventre, lascivus in lumbis, superbus in eminentia, avarus in pecunia.» Et S. Augustinus, serm. 90 De Temp.: «Faciamus » illud quod scriptum est: «Omni custodia serva cor tuum. Consideremus cum Dei adjutorio, et custodiamus corda simul et conscientias nostras; et si est quisquam in nobis, cui cogitationem malam inimicus eliciat, quantum potest labore, vel ut in sermone non peccet; ut, si ei diabolus unum diem rapuit, et convertit in noctem, vel secundum diem in illo obtinere non possit. Si vero et hoc subtilitate callidissima potuerit obtinere, ut malum et corde cogitemus et ore loquamur, si jam duos dies perdidimus, vel unum diem cum Dei adjutorio conservemus, ne etiam nos usque ad opera mala possit nequitia inimici subverti. Si vero et hoc factum est, non tamen ne misericordia desperemus, sed cito per penitentiam deluto facis pedes animae nostrae exortemur festinamus; non enim vult Dominus mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat.»

Denique «*omni custodia serva cor tuum*» intellige eodem modo quo illud: «Diligens Dominum Deum tuum ex toto, vel omni corde tuo,» quod fassè expliciunt Deuter. vi, vers. 5.

Tertio, Hebraice מִסְמַר *mismar* et *asmora* significat custodiam, id est vigiliam militarem: Romani enim diem aequae noctem in quatuor vigiliis distribuunt, ita ut quilibet contineret tres horas, atque in initio cujuslibet vigiliae mutabant excubitores. Unde sic exponas: Sicut miles omni custodia, id est, qualibet diei et noctis vigilia, custodiunt urbem et castra, sic tu qualibet hora, imo momento diei et noctis custodi cor tuum, juxta illud Psal. cxxxii, 6: «A custodia matutina usque ad noctem.» Ita Auctor *Catechae Graecae*. Hebraei vero noctem dividebant non in quatuor, sed in tres vigiliis, ut colligitur *Judic. vii, 10*, in Hebraeo, et *Luc. xii, 38*: «Et si in tertia vigilia venerit,» etc. Idem fecere praesertim Graeci. Hinc Homerus, *Iliad. x*: «Praeterit, ait, non plus duabus partibus, tertia autem adhuc pars reliqua est.» Ita S. Bernardus, serm. De triplici custodia manus, *linguae et cordis*, primam vigiliam et custodiam debere esse docet manus, id est operum: secundam linguam, id est verborum: tertiam, eamque summam, cordis; loquens enim de adventu

Domini: «Si ait, in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi. Quod nequaquam de prima, sed de secunda dictum quidem reperies. Essi autem vigilia haec super eor, cui sanam jam custodiam exhibere Sapienter monet: nimirum quia ex ipsa vita procedit. Ego tamen etiam hanc custodiam exhibitor specialiter in duobus: ut videlicet super affectionum pariter et cogitationum sanarum greges mens sollicitè vigilantè intendat. Et bene huic datur omnis custodia, a quo caeteras quoque duas procedere consuevit nisi forte (quod absit) simulationis gerantur studio et pietatis habeant speciem, non virtutem. Sicut enim fontis vena scaturiens, nisi fossas ante impleverit adjacentes, nec reflueret, nec se dare, nec in altum se tollere prevalebit, quod videlicet altus occuparet: sic humanus animus donec esse praevidimus manus et linguae custodias solerter implet, nec ad perfectam hanc sui ipsius poterit relictè curam, nec jucunda devotionis tranquillitate frui, nec in sublimem divinae contemplationis proficere gradum.»

Quarto autem S. Bernardus, serm. 46 inter parvos: «Omni custodia,» id est ab omni parte, ab omni, positionum differentia, puta ab ante et retro, a dextris et sinistris, asarsum ab ante et retro, a dextris et sinistris, asarsum ab ante et retro, custodi cor tuum, quia undique sunt hostes qui cor tuum obtinent, eique insidiantur vel oppugnant. «Omni custodia, ait, serva cor tuum. Solet dicere homines hujus saeculi: Bonum castellum custodit, qui corpus suum custodit; nos autem non sic: Sed tranquillitatem vile custodit, qui custodit corpus suum; Apostolo teste: Quoniam qui seclinet in carne, de carne metet corruptio. Qui vero, inquit, in spiritu, despirito metet vitam aeternam. Ac si dicat: colendum et custodiendum praeis animae castrum, quoniam aeterna ex ipso vita procedit. Sed castrum, istud in terra inimicorum situm undique impugnatur: et idcirco omni custodia, id est, ex omni parte vigilant, sollicitudine est mandendum, inferius, superius, ante et retro, a dextris et a sinistris. Inferius impugnat conceptus carnis, quae militat ad verus animam, quia caro concupiscit adversus spiritum. Superius imminet iudicium Dei: horrendum est enim incidere in manus Dei viventis. Hebr. x. Sollicitè salis hac parte cor suum custodierat qui dicebat: Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum, *Job. xxxi*. Retro mortifera delactatio est, quae oritur ex recordatione praeteritorum peccatorum. Ante instantia tentationum. A sinistris vero arrogantium fratrum et murmurantium inquietudo. A dextris obedientium fratrum devotio. Possunt enim si quoque (nisi caveatur) duobus nocere modis: aut bonis eorum actibus invidendo, aut singularem gratiam amulando.» Deinde vigiles et custodes singulorum recensens subdit: «Vigilet ergo adversus carnem rigor disciplinae; contra iudicium Dei, iudicium propriae confessionis, et hoc sit

duplex: manifestum de manifestis, occultum de occultis. Unde ait Apostolus: Si nosmetipsos dijudicaverimus, non ulique judicemur, *1 Cor. xi*. Contra delectationem, quae procedit de recordatione praeteritorum peccatorum, frequentia supplicis orationis. Contra instantiam inquietudinem, patientia et compassio. Adversus obedientium fratrum fervorem, congratulatio et discretio; congratulatio enim expellit invidiam, discretio autem emulacionem.»

Quinto, Hebraice מִסְמַר *mismar*, id est custodiae, metonymice significat stationem et speciem, e

qua vigiles et excubitores solet speculari et illustrare omnia circumcirca, ne qua hostis irrumpat. Sic ait Hebraeus, cap. ii, 1: «Super custodiam meam stabo.» Et Isaias, cap. xxi, 3: «Super speculam Domini ego sum, stans jugiter per diem; et super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus.» Sic sensus erit, q. d. Ex omni mentis specula excuba, et custodi cor tuum, ne qua aliqua cogitatio, delectatio, suggestio hominis vel demonis irrepit, qua cor tuum invadat, occupet et viciet. Porro mentis specula sunt prudentia, circumspicere, providentia, cujus varietas species et modi. Ita S. Gregorius *XXI Mor.*, cap. xx. Unde S. Bernardus, serm. De triplici genere cogitationum nostrarum, docet cor custodiendum a triplici cogitatione. Primo, otiosa et vana; secundo, carnali de cibo et potu; tertio, obscena et immunda. «Admonet, inquit, nos S. Benedictus (fratres) sollicitos esse circa cogitationes nostras. Sapientis utique consilium sequens, qui omni custodia cor custodire solet, quoniam ex ipso vita procedit. Tria igitur occurrunt genera cogitationum; a quibus nulla sollicitudine cavere necesse sit eos qui convertuntur ad cor, et dignum Deo in semetipsis templum exaere festinant. «Ac deinde triplicem jam dictam cogitationem explicans concludit: «Oporet enim, si mundas conservare volumus animas nostras, adhuc longe agentibus cogitationibus hujusmodi multam indignatione occurrere et exufflare a nobis, ut nullus eis detur accessus. Et primum quidem genus cogitationum, otiosarum scilicet, ad remon perfluentium, lutum est, sed lutum simplex, id est, non inherens, nec fetens, nisi forte diutius immoretur in nobis, et per incuriam accitientiam nostram in alterum genus cogitationum vertatur. Quod quotidie experimur; dum enim otiosa tanquam minima spernimus, ad turpia aliae inhositas diuturnam. Secundum vero cogitationum genus non lutum simplex, sed ut jam diximus, viscosum ac limosum est. Nam tertium quidem sic cavendum est non tanquam lutum, aut limus, sed tanquam immundissimum ac fetidissimum coenum.»

Secundo, *mismar* hebraice significat carcerem vel locum similem, in quo custodiuntur rei vel periculosi, ut virgines et filii regum, juvenesque pro-

tervi; idemque significat Latinum *custodia*. Cor ergo petulans et vagum carceri et custodiae mentis mancipandum est, ne quod scelus admittat; custodiendum est ut virgo, ne a procis seducatur; servandam ut filii regum, ne quis eos tyrannus invadat et occidat. Quocirca Cassianus, lib. VI *De Instit. remm.* cap. II, singulare remedium contra tentationes for scationis assignat cordis custodiam: « Principaliter, ait, vitii hujus correctio cordis perfectione descendit, ex quo etiam huius morbi virus Domini voce prodire signatur. Deinde, ait, exeunt cogitationes male, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, etc., *Math.* xv. Illud ergo est primum expiandum, unde fons vite et mortis manare cognoscitur, dicente Salomone: Omni custodia serva cor tuum, ex his enim sunt exitus vite. Caro enim agit arbitrio atque imperio famulatur, et idcirco summò studio parcinonia jejuniorem sectanda est, ne securam abundantia referta, caro, preceptis animæ salutaribus adversata, reotorem suum spiritum dejiciat insolescens. Ceterum si omnem summam in eastigatione tantum corporis collocemus, anima non similiter a ceteris vitiis jejuniante, nec meditatione divina et spiritalibus studiis occupata, nequaquam ad illud sublimissimum vere integritatis fastigium poterimus ascendere, illo, quod in nobis est principale, puritatem corporis infestante. Oportet ergo nos mundare prius, juxta sententiam Domini, id quod inustus est calicis et paropsis, ut fiat et id, quod decoris est, mundum. »

In Vita S. Egidii unius e primis S. Francisci sociis, que exstat apud Surium tomo VIII, narratur quod, cum quaereretur qua ratione male et immunda cogitationes superande essent, varique varios modos suggererent, B. Juniperus dixerit: « Ego, cum procul adventantem hunc inimicum prospicio, portas animi bonis desideris, sanctissimisque cogitationibus occludo, et interius sub blata voce: Procul, procul, exclamo, occupatus est diversorii locus. Tunc Egidius: Ego, inquit, arma Juniperi mihi assumo. »

Porro S. Augustinus, lib. *De Custodia mulier.* cap. v, notat non dici: « Serva » corpus, sed « cor tuum, » quia esto corpore sis castus, tamen, si cor turpi cogitatione delectetur, impurus et adulter es, juxta illud Christi: « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mechatus est eam in corde suo, » *Math.* v, 28; quare custodiendi sunt oculi, aures, ceterique sensus, ne cor inficiant. « Voluntas enim prona faciendi, ait, reputatur pro opere facti: ac si dum aliquis mulierem libidines oculo considerat, pro fenestris corporis sui in secretum mentis venenum jortis instilat. »

Insuper S. Bernardus in *Meditat.* cap. ix, pulchre explicans instabilitatem cordis humani, quod statim evagatur et volvitur instar molendini, « dum ab amore celestium elongatur, et in amore ter-

restrium occupatur: Cumque elabatur, ait, illis et involvitur in istis, vanitas illud recipit, curiositas deducit, cupiditas allicit, voluptas seducit, luxuria polluit, torquet invidia, turbat iracundia, cruciat tristitia, sicque miser casibus submergitur omnibus vitiis; quoniam unum Deum (qui ei sufficere poterat) dimisit. Per illa dispersitur, et huc illicque quaerit ubi requiescere possit, et nihil invenit quod ei sufficiat, donec ad ipsum redeat. A cogitatione in cogitationem ducitur, et per varias occupationes et affectationes variatur, ut saltem varietate ipsarum rerum impleatur, quam qualitate satiari non potest. Sic habitur cordis miseria, subtrahit divina gratia. »

Singulare ergo remedium ad custodiendum cor est, si illud uniamus Deo, et occupemus divinis cogitationibus sanctisque desideris; hæc enim excludunt omnes motus pravos iræ, superbiæ, invidiæ, gula, acediæ, libidinis, etc. Unde S. Bernardus in *Meditat.* cap. vi: « Omne tempus, ait, in quo de Deo non cogitas, hoc computes te perdidisse. Quocumque loco consistis, cogitationes tuas jacta in Deum, et aliquid salutare in animo tuo versa: mens namque sapientis semper apud Deum est. Illud semper ante oculos habere debemus, per quem sumus, vivimus et sapimus. Templum enim sanctum est Deo mens pia, et altare optimum cor ejus. » Idem (vel quisquis est auctor) lib. *De Passione Domini*, cap. II, docet cor nostrum unendum cordi Jesu Christi; ipse enim quod Nazareus *Ἰησοῦς natsar*, ait, servabit et custodiet cor nostrum. « O quam bonum, ait, et quam jucundum habitare in corde hoc! Bonus thesaurus, bona margarita, cor tuum, bone Jesu, quem fesso agro tui corporis invenimus. Quis hanc margaritam abijcit? quin potius dabo omnia, omnes cogitationes et affectus mentis commutabo et comparabo illam mihi, jactans omnem cogitationem meam in cor Domini Jesu, et sine fallacia illud me emittet. » Idem remedium assignat S. Basilius in *Regul. fusius disp.* interrog. 5 *De cohibenda mentis ad futiles cogitationes evagatione*: « Omni custodia, ait, custodiendum fuerit cor nostrum, neque patiendum, ut assidue de Deo cogitatio ex animis nostris elabatur, neve eorum, quæ mirabiliter ab eo facta sunt, memoria contaminetur per futiles et evanidas cogitationes: contraque illud agendum assidue, ut ex perpetua ac purissima reoordatione impressam in animis nostris piam de Deo cogitationem, veluti indelebile aliquid signum circumferamus. Siquidem hæc est ratio, per quam erga Deum acquiri charitas consuevit, quæ simul cum ad faciendam ipsa Dei mandata non excilet, tum vicissim quoque ab iisdem ipsa ad perpetuitatem stabilis conservetur. Quod ita esse docet Dominus ipse, qui quidem modo dicit: Si diligitis me, mandata mea servate; modo vero: Si precepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea. Et quod efficacius etiam possit commovere:

Sicut ego mandata Patris mei servavi, et maneo in ejus dilectione. »

Docet deinde S. Basilius animam cor suum custodituram, si omnia sua opera ex mente et voluntate Dei agere studeat; idque probat similitudine fabri: « Ut enim faber ferrarius, verbi gratia, quodcumque ablabram sive asciam eudit, si assidue illius memor sit, unde instrumentum illud faciendum ac pacto acceperit, et prescriptum sibi ab illo formam et magnitudinem animo versat, et ad voluntatem ejus, qui condidit opus, dirigit quod facit: alioqui si ejus memoriam menti sibi patiator excidere, prorsus aut aliud quippiam omnino, aut longe dissimile efficiet ac quod facere instituerat: sic Christianus quoque si actiones suas omnes, sive minores, sive majores ad Dei voluntatem direxerit, is sine controversia et egregie opus illud perficit, et simul assidue illius in animo sibi memoriam conservat, a quo id jussus est facere; verique illud dicere poterit: Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne commovear; hincque præcepto illi Pauli satisfaciat: Sive manducatis, sive bibitis, sive quid aliud facitis, omnia ad gloriam Dei facite. Quod si quis in eo, dum opus administrat, a perfecta illa præscripti mandati norma desciscat, hunc perspicuum est debilem Dei memoriam relinere. »

Moraliter, hic discit quam Religiosus, sacerdos, imo fidelis, et homo quilibet debeat custodire suum cor, id est, mentem a cogitatione vana, et voluntate a delectatione illecebrosa. Fuit hoc olim studium singulare Ascetarum et Monachorum. Ita senex ille apud Joannem Moschem in *Proto spirit.* cap. cx: « Esto, ait, janitor cordis tui, ne intret peregrinus, dicens: Noster es an adversariusum? » Magnus ille Joannes Abbas apud Rufinum in *Vita Patr.* cap. I, hoc suis dabat documentum: « Cordi nostro et cogitationibus præcipua adhibenda est cura; observandum namque est ne qua cupiditas, ne qua voluntas prava, ne quod desiderium, et quod non est secundum Deum, radices in corde nostro defigat. Ex his enim pullulant vane et inutiles cogitationes, et in tantum moleste, ut nec orationibus nobis cessent, sed rapiant a nobis captivam mentem. » Et paulo inferius: « Quæ ergo hæc observat mens, Spiritui Sancto aperit in se locum, qui cum ingressus fuerit et illuminaverit eam, semper ibi gaudia, semper lætitia, semper charitas, patientia, longanimitas, bonitas et omnes fructus Spiritus oriuntur. Et hoc est quod dicebat Dominus, *Math.* VII: Non potest arbor bona malos fructus facere. » Et post nonnulla: « Si ergo mundo corde astiterimus ante Deum, et liberi ab omnibus vitiis et passionibus, poterimus etiam, in quantum possibile est, videre Deum, et orantes oculum cordis nostri in ipsum dirigere, et videre invisibilem mente, non corpore. Maxime vero custodiendum est cor, mane cum e somno expergiescimus. » Nam,

ut ait Climachus, *gradu* 26: « Est et spiritibus (dæmonibus) unus, qui præcursor dicitur, qui nos e somno surgentes protinus excipit, primumque nostrum cogitatum protinus inquinare nititur. Da Domino primitias diet tui; erit enim totus ejus qui prior occupaverit. Memorabile verbum operarius quidam optimus locutus est. Ab ipso, ait, matutino tempore cursum meum totius die scio. » Idem Climachus, *gradu* 29, docet hanc custodiam parere tranquillitatem cordis, que est paradisi hujus vite: « Nihil enim aliud ejusmodi tranquillitatem esse reor, ait, nisi mentis intimum celum versutias demonum ludibria jam estmans. Ille igitur proprie tranquillus est, qui carnem quidem omni corruptionis habo purgavit, mentem vero supra creaturam omnem elevans, omnes illi subijcit sensus, atque vultui Domini animam sensus, supra virium suarum modum in illum se semper extendit. »

QUA EX IPSO VITA PROCEdit. — Cor enim naturale est causa vite naturalis; et cor morale, puta mens et voluntas, est causa vite moralis, puta virtutis, gratiæ et gloriæ. Cor enim purificat sanguinem et ex eo gignit spiritus vitales, eosque diffundit per totum corpus; hi autem spiritus sunt causa motus, sensationis omnisque operationis vitales. Cor enim est animæ receptaculum, voluntatis fons, consilium et rerum agendarum radicem continens. Igitur cor, sive mens, est tanquam rex in mortali corpore, ait Aben-Ezra. Hinc cor in homine est primum vivens et ultimum moriens. « Os primum mori tradit, cor novissime, » ait Plinius, lib. XI, cap. xxxvii. Unde pro eo quod habemus: « Ex ipso vita procedit, » Hebræa habent, et ipso exitus vita procedunt. Quod aliqui explicant de morte, q. d. Conserva cor, quia si illud moriatur, exhibit cum illo et anima vitæque tua. Verum genuine pro exitus vite accipias emanationem vitæ, puta spirituum vitalium, qui a corde procedunt. Quocirca nullum animal vivens præditum sanguine est sine corde et jecore, atque cor in senium et mortem vergens sensim imminuitur. Hinc malum omen datum Julio Cesari, quod eodie, quo primum in sella aurea sedit et eum purpureæ veste processit, in victimâ bovis opini cor inventum non fuerit. Unde consternatus Spuria aruspex aiebat vereri se ne consilium et vita Cesarem deficerent, quorum utrumque ex corde proficiscitur, itaque contigit, uti narrat Suetonius in Vita Julii, cap. lxxxi. Sic et eo die, quo occisus est Helvius Pertinax Imperator, in hostia non est inventum cor. In corde « mens habitat, ait Plinius, lib. XI, cap. xxxvii. Ex hoc fonte dum grandes venas in priora et terga discurrunt, sparsæque ramorum serie per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem rigant. Solum hoc viscerum vitis non maceratur, nec supplicia vitæ trahit, læsumque mortem illico affert. Ceteris corruptis vitalitas in corde durat. »

Denique audi S. Bernardum, *serm.* 46, inter

parvos: «Omni custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit. Duobus autem modis vita a corde procedit. Aut quia corde creditur ad justitiam, et justus ex fide vivit et fide mundatur cor, et mundo corde Deus videtur, id est, agnoscitur, et hæc est vita æterna, ut cognoscatur te unum Deum, et quem misisti Jesum Christum; aut quia Christus vita nostra, qui nunc per fidem habitat in cordibus nostris, erit cum apparebit, et nos cum ipso apparebimus in gloria; et qui nunc latet in corde, tunc quasi de corde ad corpus procedet, quando reformabit corpus humilitatis nostre configuratum corpori claritatis sue. Unde et alius Apostolus ait: Nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus, » I Joan. cap. iii.

Symbolice, per cor accipit charitatem; quod enim est cor in corpore naturali, hoc est charitas in corpore spiritali, puta in complexione virtutum. Quare charitas omni custodia servanda et custodienda est; tanta enim est ejus dignitas, utilitas et necessitas, ut omnem custodiam exposcat. Audi S. Laurentium Justinianum in *Ligno vite de charitate*, cap. xiii: «De ipsa charitate hoc sentiendum est, quod sit recta et laeta et ab omnibus terrenis ac presentibus pro sua averse, juncta Deo inseparabiliter, et unita igni quodam Sancti Spiritus, a quo est et ad quem refertur incensa, inquinamini omnia extranea, corruptionis neque, nullo vitio mutabilitatis obnoxia, super omnia que carnaliter diliguntur, exæva, affectionum omnium potissima, divine contemplationis avida, in omnibus semper inviata; summa actionum bonarum, salus morum, fons celestium præceptorum, inest criminum, virtus pugnantium, palma victorum, sacramentum nentium arma, causa meritorum bonorum, præm unum perfectorum; sine qua nullus Deo placuit, cum qua (si inquam illa perseveret) nullus unquam graviter peccare poterit; fructuosa in penitentibus, læta in proficientibus, gloriosa in perseverantibus, victoriosa in martyribus, operosa omnino in omnibus fidelibus, ex qua quicquid est boni operis vivit. » Plura vide apud nostrum Alvarez de Paz de natura perfectionis spiritalis lib. III, parte II, cap. xvii.

Ita cor et charitatem omni custodia custodietur. S. Maria Oigniacensis, de qua scribit Cardinalis Vitræus (apud Surium die 23 junii exstat) lib. I Vitæ ejus, cap. vi, «quod ab exiguis et venialibus culpis ita sibi caveret, ut crebro ad dies quindécim nec unam inordinatam cogitationem in suo posset pectore reperire. » Et mox: «Tanta puritate cor suum custodiebat, ut semper illud præ oculis habens: Qui modica negligit, paulatim decedit, ut ne verbum quidem ullum, aut aspectum inordinatum, nec in honestum corporis habitum, nec risum immoderatum, nec indecentem vel indecorum corporis gestum, in ea unquam, aut certe raro, advertere poterimus. »

24. REMOVE A TE OS PRAVUM (Aquila et Theodotion, *oris obliquitatem vel pervertitatem*), ET DETRAHENTIA (Septuaginta, *injuria*; alii, *infamia*; sic enim vertit Noster, cap. ii, vers. 15) LABIA SINE PROCULO A TE. — Post cordis custodiam præcipit oris custodiam; nam hæc agæe ac illa prædifficilis est: «Linguam enim nullus hominum domare potest, » ait S. Jacobus, cap. iii, vers. 8.

Per os pravum Rabbini accipiunt irrisorem; irrisores enim os depravant et intorquent. Unde R. Salomon sic explicat, *q. d.* Ne illud facias, cuius gratia mortales de te obloquantur, atque in te ora obloquantur. Aben-Ezra vero, *q. d.* Ea cave a quibus in falsis opinionibus detradaris, que mentem suis vinculis implicent.

Melius alii per os pravum accipiunt os detractoris, *q. d.* Procul fuge a detrabente fame proximi, ne audias ejus detractionem; illa enim velut pestis et lepra vicinis audientibus contagium suum affricat, eosque inficit et interficit, uti docet S. Bernardus, serm. 21 in Cant. Optime hæc accipias plane ut sonant, *q. d.* Noli os tuum depravare, eoque aliis detrabere; posterius enim hemistichium explicat prius, scilicet os pravum explicat *labia detrabentia*. Sicut enim cordis proprii custodiam præcepit, sic et oris proprii custodiam præcipit: magna enim est cordis et oris sympathia et connexio; unde sicut mors naturalis incipit ab ore, indeque sensim proserpit ad cor, uti dixi vers. præced., sic et mors morali ab ore et verbis proserpit ad cor et voluntatem.

Quare per os pravum plane et plane accipias omnem sermonem pravum, sive is mendacium sit, sive blasphemiam, sive irrisio, sive calumnia, sive detractio, sive quid aliud. Vere S. Bernardus: «Detraitor, ait, et libens auditor, uterque diabolicum in lingua portat. » Et *Ecdi.* cap. x, vers. 11: «Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. » Vide quo de malo detractionis dixi *Ecdi.* v, 16, et cap. xxxiii, vers. 15, et *Jacobi* iii, 5 et seq.

25. OCULI TUI RECTA VIDEANT, ET PALPEBRE TUE PRÆCEDANT GRESSUS TUOS. — *Recta* potius est adverbium quam nomen, *q. d.* Directe antrostrum respice, non retrorsum, non dextrorsum vel sinisterorsum. Nam Hebraice רָחַק *nochach* idem est quod coram, ante, e regione, puta recta sive in directum. Hebraice est ergo, *oculi tui in directum aspiciant, et palpebre tue dirigant* (Chaldaeus, *dirigantur coram te*; Pagninus, *palpebrae tue dirigant viam coram te*; Septuaginta, *palpebrae tue amantur justa*, id est, nutu et nutu oculorum innuant honesta; nam ex adverso, impudicus oculus impudici cordis est nutus), » ait S. Augustinus, *epist.* 109. Unde auctor *Catena Græc.* vertit, *et palpebre tue spectent ad justa*, id est, inquit, nutibus ad nequitiam ne utaris, sed quilibet sensus ad honesta tantum tibi obsequium præstet; *Figurina, oculi tui ad ea sint intenti, quæ coram te sunt, et palpebre tue recta inspiciant in ea quæ*

ante te sunt, ut iter tuum recta dirigant, ait Vatablus. Hebraice enim יָשַׁר *isaseru* tam rectum facere quam dirigere significat.

Post cordis et oris custodiam sancit custodiam oculorum; oculi enim in amore (virtutis aut vitii) sunt duces: atque ut custodias cor, opus est præ cæteris sensibus et membris custodie oculos, æque ac linguam. Sensus ergo est, *q. d.* Oculos coerce, nec sinas eos circumireia oherrare et vagari, ne hauriant formas aut species illecebrosas, quæ pravas in corde cupiditates excitent: quare oculos tuos rege, ut tantum aspiciant recta, id est coram, sive ante se, ad hoc ut pedes et gressus hominis necubi offendant vel erret, dirigant: ad hoc enim dati sunt oculi, ut viam prælustrent, per eamque dirigant iter totius corporis: quare ulterius non sunt jaciendi. Unde explicans subdit: «Et palpebre tue præcedant gressus tuos (1), » *q. d.* «Palpebra, » id est oculi tui, ita vibrentur, ut viam præcipiant, per eamque inoffense dirigant pedes tuos, ulterius non ferantur; idcirco enim Deus eis dedit palpebras, ut eis coercerentur, ne aliorum jactantur. Magna enim est vis oculorum ad cor et mentem vulnerandum: species enim visa per oculos transit ad cor et mentem, illique suam formam et consequenter amorem vel odium imprimit, quæ species hæret in corde, etiam postquam res visa abiierit. Ita explicat S. Basilus, lib. *De S. Virgin.* Unde ibidem docet virginem in neminem debere defigere oculos et obtutum: «Oculi tui, ait, recta videant, et palpebre tue innuantur justa, neque te palpebra rapiant, neque capiaris oculis tuis. Quod si juxta nature rationem tactus quidam est oculorum ad corpora tactus; et sicuti, cum in eos, qui morbo tenentur, oculorum obtutus diutius figimus, morbi ipsius consories effimur; contraque cum his que aciem naturaliter juvant (tuti color viridis, speculum, aquæ limpida, etc.), infimus luminum radios, secretissima natura non inde proficit noster intuitus: ita profecto et cum in voluptatis indicia injicimus oculos, animus voluptatis morbo fit saucius; sicut etiam cum viris bonis intendimus, magna in anima per oculos emolumenta suscipimus. » Aë deinde: «Dux enim et prævius ac pronubus oculorum jactus est ejus, cujus ministræ sunt manus, tactus.

Mystice et analogice hæc passim accipiunt de oculis mentis, *q. d.* Sicut oculos corporis, sic multo magis oculos cordis, rationis et mentis coerce, ut recta dumtaxat aspiciant ad ea que recta ratio facienda et omittenda dicit, non oblique ad ea que cupiditas suggerit. Ita Beda, Cajetanus, Baynus, Jansenius et alii. Unde R. Salomon exponit, *q. d.* Veritatem et rectitudinem oculi tui inspicere studeant. Et R. Levi: Oculi tui

aspiciant quod rectam verumque sit. Quin et S. Gregorius, III part. *Pastor.* Admoni. 16, in fine: «Palpebre, ait, gressus præcedunt, cum operationem nostram consilia recta præveniunt; qui enim negligit considerando prævidere quod facit, gressus tendit, oculos claudit, pergendo iter conficit, sed prævidendo sibi metipsi non antecedit; atque idcirco citius corrumpit, quia quo pedem operis ponere debeat, per palpebram consilii non attendit. »

Et S. Ambrosius, lib. *De Bono mortis*, cap. ix: «Oculi tui recta videant, etc. Quod non esset dictum, ait, nisi frequenter errarent. Vidisti metricum, captus es vultu ejus, et forma decoram putasti: erraverunt oculi tui, perversa verorum, aliena navigaverunt. Nam si vere vidissent, viderent deformem meretricis affectum, inhorrentem proaciam, indecentem impudicitiam, marcentes libidines, tetram colutionem, animam vulnera, conscientie cicatrices. » Causam erroris subdit dicens: «Errat igitur oculus, ubi errat affectus. Affectus ergo deceptio, est deceptio visus, » Denique Beda: «Palpebrae præcedant gressus tuos, id est, inquit, iter justitie, quo ingredi debeas, diligenter edisce, et in cunctis, quæ agere disponis, sollicitus ad quem sint ventura finem prævide. »

26. DIRIGE SEMITAM PEDIS TUIS, ET OMNES VIE TUE STABILITUR. — Chaldaeus, *dirigatur* (2). «Dirige, » Hebraice דִּרְגָה *dirge*, id est libra, et ad libellam recte rationis adæque semitam pedibus tuis, ut scilicet recte rationis, legis, prudentiæ et virtutis orbita incedas, non deflectas ad dexteram vel sinistram. Unde Septuaginta vertunt, *rectas orbitas fac pedibus tuis* (Aquila, *cursa vel viciam viam pedum tuorum*; Symmachus, *observa vel cave pedibus tuis*), et *vias tuas dirige*; Aquila, Symmachus et Theodotion *rectas*, id est *para* vel *firma*. Ita se explicat Salomon subdens: «Ne declines ad dexteram, neque ad sinistram. » Pagninus: *Pondera semitam pedum tuorum, et omnes viae tue stabilentur*; ut i regula vel *trattina* et *aquilibra* semitas pedum tuorum; S. Augustinus, *epist.* 47: «Rectos cursus fac pedibus tuis. » Citat hunc locum S. Paulus juxta Septuaginta, *Hebr.* xii, 13: «Gressus (græce est *traxis*), eadem vox que hic, id est orbitas, semitas, gressus) rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans qui erret. » Est metaphorica a stratoribus viarum; hi enim æque ut fabricatores domorum, ut vias recte struant et complantent, illas ad libellam dimittunt, sternunt et fabricant: nullo enim pacto equi possunt fabricæ vel viæ, nisi fuerim angulorumque rectitudo per perpendicularium indagationem explorata: eoque præcipua est observatio in ædificiis, æque ac pavimentis molientiis, ut structurae omnes perpendiculari re-

(1) Hebr. est, et palpebrae tue rectum faciunt, scilicet viam tuam, recta contendant ante te.

(2) Rectius, stabili sint et certe, ne hinc illuc averteris a recto tractu sapientie et virtutis. Cf. P. cap. 5.

spondant; neque proclinationes, ut ait Vitruvius, lib. VI, cap. XI, et lib. VII, cap. III, in ullam partem habeant. Simili modo structura virtutum in fabrica animæ debet fieri ad perpendicularum, puta ad rectitudinem rationis et prudentiæ, quæ virtutes singule per se, et comparatæ cum aliis, rectum teneant ordinem et commensurationem, quam prescribit lex et recta ratio, nec in alterutram partem lateralem propendeant aut devergant. Sic enim opus erit appensum linea rationis libratumque.

R. Salomon Hebræum *palles* exponit, q. d. Pondera divini præcepti violationem cum mercede et præmio, pœnas item scelerum et præmia comparat; tunc enim recte eliges honestum et spernes peccatum.

Porro S. Augustinus, *epist.* 47, cujus verba recitabo vers. seq., censet hic alludi, imo probari liberum arbitrium, q. d. «Libra semitam pedibus tuis,» hoc est, accipe libram vel libellam liberi arbitrii, in eaque grossus et actiones tuas trutinam, ut in æquilibrio rectæ rationis consistent, nec in alterutram partem earum bilances devergant, q. d. Vide quomodo vivas, recta regiaque sapientiæ et virtutis via incedito. Quod si id feceris, vie, id est actiones tuæ stabilientur, ut stabiles et firmæ in virtute perseverent, ac dirigantur a Domino, ut prosperos habeant successus: hi enim pendunt a Deo; Deus enim est causa omnis sortis et fortunæ nostræ, adeoque ipse est fortuna fortunans, qui hosce fortunat, alios non, uti ostendi *Genes.* xxxi, 27 et seq.

Mysticæ pedes sunt affectus animi: hi per sapientiam regulandi sunt, ut ad bonum tendant. Ita auctor *Catena Græcorum*. Rectas semitas, inquit, appellat animæ vires, quibus nixa in virtutibus progreditur, deque uno opere bono ad aliud provehitur. Ad vero animæ pedes ejusdem sunt impetus, per quos de hoc in aliud fertur.

27. NE DECLINES AD DEXTERAM, NEQUE AD SINISTRAM, AVERTE PEDEM TUUM A MALO. — Chaldeus, *transfer pedem tuum a malo*. Sensus litteralis est clarus, q. d. Dirige gressus tuos juxta regulam rectæ rationis legis et voluntatis divinæ, ut ab ea in neutram partem, puta nec ad dexteram, nec ad sinistram declines, juxta illud *Isaie xxx, 21*: «Hæc est via, ambulante in ea, et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.»

Symbolicæ, S. Augustinus in *Deuterom.* Quæst. XLVIII, et alii per *dexteram* accipiunt prospera, et per *sinistram* adversa. Baynus per *dexteram* accipit amicos, et per *sinistram*, inimicos, q. d. Nec amore persequeremur et amicos, nec timore adverseremur et inimicos deflectas a recta virtutis via. Olympiodorus vero in *Catena Græcorum* per *dexteram* accipit honorem et gloriam, per *sinistram* crucem et ignominiam, q. d. Si propter vitæ integritatem honoreris, ne effera animo: si vilipendaris, ne animum despondas, aut ab officio desistas. Rursum S. Augusti-

nus, lib. II *De Peccat. mer.* cap. xxxv: «Non declines, inquit, in dexteram superba presumptione justitiæ, nec in sinistram secunda delectatione peccati.»

Moraliter, ex hoc loco S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 26, docet nimium zelum æque cavendum ac torporem, temeritatem æque ac pigritiam: «Æque enim, ait, inutiles sunt ierens ac supina segnitias et imperitus fervor: ille ad bonum minime accedens; hic autem ulterius cadens, ac dextro dexterius aliquid efficiens. Atque id probe cognitum et exploratum habens Salomon: Ne declines, inquit, ad dexteram, neque ad sinistram, ne per contraria in æquale malum, hoc est, in peccatum incidas.» Et Cassianus, lib. XI *De Instit. renunt.* cap. IV: «Ne divertaris ad dexteram, neque ad sinistram, id est, ne tibi de virtutibus blandiaris, et dextris successibus aspirantibus extollaris, nec deflectens ad sinistram tramitem vitiorum, secundum Apostolum, gloriam tibi ex eis in tua confusione conquiras. Nam cui sub specie succinctæ vestis ac nitidæ cenodoxiam non potuit diabolus generare, pro qualida et inculca ac viliore conatur inserere; quem non potuit per honorem dejicere, humilitate supplantat; quem scientiæ et elocutionis ornatu nequivit extollere, gravitate taciturnitatis elidit. Si jejunct palam, vanitatis gloria pulsatur: si illud contemnentis gloriæ causa contexitur, eodem vitio elationis obtunditur.»

Vias ENIM, QUÆ A DEXTRIS SUNT, NOVIT DOMINUS; PERVERSE VERO SUNT QUÆ A SINISTRIS SUNT. — Ilic versus non est in Hebræo, nec in Chaldeo, nec in Complutensi, vel Regia Latina, nec in Cæcetano, nec in manuscriptis nonnullis vetustis; est tamen in Septuaginta ex quibus eum Noster transcripsit. Unde colligas nostram Vulgatam versionem non per omnia puram putam esse S. Hieronymi, quam scilicet ipse concegnavit ex Hebræo, cum nonnulla ex Septuaginta sint addita, quæ non exstant in Hebræo. Ex Septuaginta eadem legunt S. Gregorius Nazianzenus, S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Cyprianus, Beda locis mox citandis. Perperam ergo Lyranus et Cæcetanus censent eam ex glossa aliqua in textum vitio scripturum irrepissis.

Nota: *Dextrum* significat bonum et felix, *sinistram* malum et infelix. *Primo*, quia Gentiles illas voces sic usurpabant, et vero ita censabant. Unde Græci *dextra* fulmina censebant boni et felicitis omnia, sinistra vero mali et infelicitis. *Secundo*, quia *dextra* pars animalis potior et robustior est sinistra, quæ infirmior, est deficiens et quasi manca. Unde quæ sinistra manu fiunt, minus recte fiunt. *Tertio*, quia motus principium est a dextra parte. In homine enim et animalibus impulsio loci a dextra proficiscitur, eo quod ad impetum expeditior sit ob calorem hepatis, et solidiorem ejus partis ac firmiorem musculorum naturam, uti docet Aristoteles, lib. III *De Part. animal.* cap. IV, et

DEUT. 27
RECTO
BONUM
FELIX,
CAUS: P
TIO F
MA S
OMNIA

TERTI

Galenus, lib. VII, *Aphorism.* 44. Hinc et Physici Orientem, a quo caelum moveri incipit, vocant dexteram cœli partem. *Quarto*, quia veteres in judicio de moribus virtutes et virtute præditos collocabant a dextris, vitia et viliosos a sinistris. Quocirca Lactantius disputans de Y littera Pythagore, indice virtutis et vitii, lib. VI *De vero Cultu*, cap. III: «Quid enim, inquit, opus est Y littera in rebus contrariis atque diversis? sed altera illa melior conversa est in solis ortum, altera illa deterior ad occasum: quoniam qui veritatem ac justitiam sequitur, is accepto immortalitatis præmio, perenni luce potiretur; qui autem ab illo malo duce illicitus præterit vitia virtutibus, mendacium veritatis, necesse est ad occasum et tenebras deferatur.» Accedit Aristoteles, lib. II *De Cælo*, cap. II, qui de Pythagorici loquens, ait: Via virtutis propterea, inquit, dextra dicitur, quia ad Orientem solem tendit, id est ad lucem atque splendorem; via vero vitii sinistra, quia Occidentem versus, id est in noctem tenebrasque deferitur. Hinc «*dexter*» idem est quod prosper et propitius, ut Quintilianus, lib. IV, v: «Adsi Domitianus dexter ac volens.» Et Virgilius, VIII *Æneid.*

Et nos, et tua dexter adi pede sacra secundo.

Sensus ergo est, q. d. Vias, quæ a dextris sunt, id est actiones bonas et laudabiles, ideoque felices, quæ non consistunt ad dexteram Christi in die iudicii inter electos et beatos, «novit,» id est approbat, amat, promovet, prosperat et beat Dominus: odit vero, destruit et punit eas quæ a sinistris sunt, puta malas et probrosas, ideoque infelices, quæ impios constituent in die iudicii a sinistris Christi inter damnatos et reprobos. Accedit S. Augustinus, Quæst. XLVIII in *Deuter.*, ubi per vias dextras accepit celestia, per sinistras terrena.

Verum difficultas est in nexu contextus; videtur enim hic esse amphibolia, imo contradictio, ac posterior pars repugnare priori. Quomodo enim consenti *ne declines ad dexteram* cum eo quod subdit: «Vias quæ a dextris sunt novit,» id est probat, «Dominus;» si enim eas probat, ergo ille non declinanda, sed sequenda et ambienda sunt.

Primo, S. Augustinus, *epist.* 47 ad *Valentinum*, hinc probat necessitatem gratiæ acque ad liberi arbitrii: «Quia, ait, si non esset liberum arbitrium, non diceretur: Rectos cursus fac pedibus tuis, et vias tuas dirige: ne declines in dexteram, neque in sinistram. Et tamen sine Dei gratia si posset hoc fieri, non postea diceretur: Ipse autem rectos faciet cursus tuos, et itinera tua in pace producet. «Et mox:» Vias, quæ a dextris sunt, novit Dominus, quomodo intelligendum est, nisi quia ipse fecit vias dextras, id est vias justorum, quæ sunt opera bona, quæ utique præparavit Dominus (sicut dicit Apostolus) ut in illis ambularetis; vias autem sinistras, perversas, id est vias

impiorum, non utique novit, quia non eas ipse fecit in homine, sed homo sibi. «Objicit deinde sibi S. Augustinus, cur ergo dixit: Ne declines in dexteram neque in sinistram, cum potius diceret debuisse videtur: Tent dexteram, et ne declines ad sinistram?» Ac respondet, «declinare in dexteram, qui bona ipsa opera quæ ad vias dextras pertinent, sibi vult assignare, non Deo. In sinistram vero,» qui omnia gratiæ tribuens, et nihil libero arbitrio, dicit: «Faciamus mala ut veniant bona, q. d. Non sic defendatis liberum arbitrium, ut ei bona opera sine gratia tribuatis; nec sic defendatis gratiam, ut quasi de illa securi mala opera diligatis.»

Secundo, S. Chrysostomus ex variis in S. Mattheum locis, *hom.* 8, censet hic ludi in nomine *dextram* et *sinistram*, aliterque accipi quam paulo ante. Hic enim per dextras vias, vel, ut ipse legit, partes, accipit justos; per sinistras, peccatores: quia Christus in die iudicii justos et electos statuit a dextris, peccatores et reprobos a sinistris, *Matth.* xxv; et sic explicat illud *Matth.* vi, vers. 3: «Te faciente elemosynam, necesse sinistra tua quid faciat dextra tua,» q. d. Cum dextra das elemosynam, noli te apud sinistram, id est apud avaros et peccatores, jacitare.

Tertio, S. Augustinus, lib. II *De Peccat. merit. et remis.* cap. xxxv: «In dexteram declinare, inquit, est seipsum decipere, dicendo se esse sine peccato; in sinistram autem, propterea nescio quam perversam atque pravam securitatem, se tanquam impune dare peccatis. Vias enim, quæ a dextris sunt, novit Dominus (Christus), qui solus sine peccato est, et nostra potest delere peccata; perverse autem sunt quæ a sinistris sunt amicitie cum peccatis.»

Verum hæc videntur mystica potius quam litteralia, nec dubium lectoris animum expleat. Dico ergo hanc sententiam: «Vias quæ a dextris sunt, novit Dominus,» etc., coherere cum proxime præcedenti: «Averte pedem tuum a malo» (scilicet capessendo vias quæ a dextris, non autem illas quæ a sinistris sunt); non autem cum illa remotiore: «Ne declines ad dexteram, neque ad sinistram.» In Proverbis enim, ut sapienter monuit, sunt multe sententiæ disparatæ, nec inter se connexæ; per tales enim quomodo prisca tradabant suam sapientiam. Forte etiam ex alio loco eam hæc transferunt Septuaginta, nam hoc loco non exstat in fonte Hebræo. Sic enim alie sententiæ nonnullæ ex uno loco in alium traductæ sunt a collectoribus earumdem, uti ostendi Proemio in Ecclesiasticum.

Porro una sententia alteri non est contraria, sed una cum altera recte consentit: nam cum ait vias a dextris nosci et probari a Domino, perversas vero esse sinistras, tunc dextram et sinistram inter se sola comparat, ac per dextram significatur via virtutis, quia hæc coram Deo est dextra, id est proba et felix; per sinistram significatur

via vitii, quia hæc coram Deo est sinistra, id est reproba et infelix. Cum vero ait: « Ne declines ad dexteram neque ad sinistram, tunc dextrum et sinistram non inter se, sed cum media virtutis via comparat, ideoque dextrum et sinistram significant vitia utrinque virtuti, quæ in medio est, per excessum vel defectum opposita. Virtus enim est in medio, a quo declinat vitium oppositum in dextrum per excessum, in sinistram per defectum. Via ergo virtutis media est dextera, a qua si declines ad dexteram vel sinistram, aberas et peccas. Itaque vis est in eo *ne declines*; hæc enim particula mutat phrasim et appellationem, ut loquuntur Logici. Nam via dextera est via virtutis; declinare vero ab hæc dextera est vitium, sive declines dextrorsum, sive sinistrorsum; omnis enim declinatio et recessus a medio, quod præscribit virtus, est vitium. « Non ergo dexteram viam ambulare, sed ad dexteram declinare prohibebimur, » ait Bada.

Ita acute explicat S. Gregorius Nazianzenus, *orat. 26*: « Ne declines, inquit, ad dexteram, neque ad sinistram, ne per contraria in æquale malum, hoc est in peccatum incidas. Quanquam aliqui quod natura dextrum est, his verbis laudat: Vias dextras novit Deus; perversæ autem sunt sinistræ. Qui fit igitur ut qui dextrum laudat, idem rursus a dextro nos abducatur? Intelligit profecto quod dextri speciem habet, cum revera tale non sit. Quod etiam spectans alio loco inquit: Ne magnopere justus sis, nec supra modum sapiens, *Eccl. vii*. Par etenim justitiæ atque sapientiæ detrimentum affert acris tam in actione, quam in sermone animi impetus, a bono nempe, et a virtute propter excessum excidens. Hanc enim defectus et excessus pæneque labefactant, non secus ac regulam additio aliqua aut subtractio. Nemo igitur sapientior sit quam conveniat, nec lege exactior, nec luce splendidior, nec norma rector, nec præcepto divino sublimior. Id vero quod tandem ratione consequemur? Nempe si modesti et compositi esse curemus, naturæ leges comprobemus; rationem duces sequamur, ordinem et disciplinam non aspernemur. »

Et S. Hieronymus in cap. xii *Zachar.*: « Devorabant (inquit) duces Judæ et tribuni ad dexteram et ad sinistram eos qui in medio itinere incedere noluerunt, nescierunt *inprobitas*; *Eccl. xxviii*; unde Dei populus pollicetur: Nec ad dexteram, nec ad sinistram declinabimus; via regia gradiemur, *Num. xx*: Via dextera paritas est, quam Græci *quædam* vocant; sinistra, luxuries; media rectaque, frugalitas. Omnes igitur qui sunt in via dextera, quibus dicitur: Ne sis justus nimis; et in sinistra qui audiunt: Via que ad sinistram sunt, perversæ sunt, devorans flamma consumet. » Idem in *Ecclesiasta* cap. x, explicans illud, *Cor sapientis in dextera*, etc.: « Et in Evangelio, ait, præcipitur ut nesciat sinistra quid faciat dextera sapientis, *Matth. vi*. Et quando percussim in

maxillam dexteram, non jubemur: nam præbere percipienti, sed alterar: « Non de justis enim sinistram in se non habet: Presumptor enim dextrum est. Et cum ad judicium presumptor venerit, agni a dextris, hedi vero a dextris erunt, *Matth. cap. xxv*. » in *Prover.* dicitur: Dextras vias novit Dominus; qui ventem perversæ sunt, a sinistris sunt. Qui insipientis est, semper de futuro sæculo cogitat, quod dicit ad dexteram; qui vero insipientis est, de præsentem, quod positum est in sinistra. Quæ quidem secutus idem philosophus et poeta ait:

Dextera quæ magni Ditis sub mœnia daret
Hæc iter Elysium nobis, et læva malorum
Exeret pœnas, et ad impiam tartara mittit.

Firminus quoque noster, in præclaro *Institutio-*rum suarum opere, r litteræ meminit, et de dextris ac sinistris, hoc est de virtutibus et vitiiis, plenissime disputavit. Nec putemus huic sententiam illud esse contrarium in quo dicitur: Ne declines in dexteram, neque in sinistram: hio enim pars dextera pro bono accipitur, ibi vero non tam dextera, quam declinatio dextera accusatur: ne plus sapiamus quam sapere nos necesse est; quia virtutes in medio sunt, et nimietas omnis in vitio est. »

Accedit et S. Augustinus, *epist. 47*: « Averte, ait, pedem tuum a via mala, hoc est a sinistra. Quod manifestat in consequentibus, dicens: Vias enim quæ a dextris sunt novit Dominus Deus; perversæ vero sunt quæ a sinistris sunt. Eas utique vias ambulare debemus, quas novit Dominus Deus, de quibus in psalmo legitur: Novit Dominus viam justorum, et via impiorum peribit; hanc enim non novit Dominus, quia sinistra est. Sicut dicturus est etiam illis ad sinistram constitutis: Non novi vos. Quid autem quod ille non novit, qui utique novit omnia, sive bona hominum, sive mala. Sed quid est? Non vos novi, nisi tales vos ego non feci. Quemadmodum illud quod dictum est de ipso Domino Jesu Christo: Quia non noverat peccatum; quid est (non noverat), nisi quia non fecerat? Ne hoc quod dictum est: Vias quæ a dextris sunt novit Dominus, quomodo intelligendum est, nisi quia ipse fecit vias dextras, id est vias justorum, quæ sunt utique opera bona, quæ paravit Deus (sicut dicit Apostolus) ut in illis ambulemus; vias autem sinistras perversas, id est vias impiorum, non utique novit, quia non eas ipse fecit in homina qui fecit hominem, sed homo sibi. Propter quod dicit: Odivi autem ego perversas vias malorum, ipse sunt a sinistris. »

IPSE AUTEM RECTOS FACIET CURSUS TUOS; ITINERA AUTEM TUA IN PACE PRODUCE, — *q. d.* Si ingressus fueris vias quæ a dextris sunt, id est vias probas et honestas, Deus, qui illas novit, id est probat et prosperat, rectos faciet, id est diriget cursus

ite tue, ut in illis feliciter et animose progrediaris per plures annos vite, quos tibi pacificos dabit, facietque ut tandem moriens in pace expectans felicitatem æternam odormias et conquiescas. Unde Polychronius in *Catena Græcorum*: « Tu, ait, abline ab omni malo et peccato: Ily interim viam tuam ad bona dirigit, tuosque inimicos everte. Indicat per hæc autem, complurium rerum eventus in nostra polestale positos non esse, sed in Dei voluntate. Is enim est qui hominum studia in terris, cæteraque omnia quæ ad æterna illa bona, quæ in coelis reposita habemus, spectant, recte provideque admi-

nistrat. » Præclare Seneca: « Si hominem videris interrum periculum, intactum cupiditatibus, inter adversa fallacem, in modis tempestatibus placidum, ex superiore loco homines videntem, ex æquo deos, non subbit te veneritque ejus? non dices: Ista res major est altiore quam ut credi similis huic, in quo est corpuseulo, possit? Vis istuc divina descendit, animum excellentem, moderatum, omnia tanquam minor transcendentem, quidquid timeamus optamusque ridentem, celestis potentia agitat. Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare. Itaque majori sui parte illic est, unde descendit. »

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet fugiendam esse meretricem ut pestem. Remedium fugæ suggerit vers. 15, dilectionem uxoris propriæ: sicut enim vitabitur aliena: amor enim castus pellit incestum, uxor meretricem.

1. Fili mi, attende ad sapientiam meam, et prudentiam meam inclina aurem tuam, 2. ut custodias cogitationes, et disciplinam labia tua conservent. Ne attendas fallacem mulierem: 3. favus enim distillans labia meretricis, et nitidius oleo guttur ejus; 4. novissima autem illius amara quasi absinthium, et acuta quasi gladius biceps. 5. Pedes ejus descendunt in mortem, et ad inferos gressus illius penetrant. 6. Per amantem vitam non ambulat, vagi sunt gressus ejus, et investigabiles. 7. Nunc ergo, fili mi, etiam me, et magistris non inclinavi aurem meam? 8. Pene fui in omni malo, in medio ecclesiæ et synagoge. 9. Bibe aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui: 10. deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas tuas divide. 11. Habito eas solus, nec sint alieni participes tui. 12. Sit vena tua benedicta, et lactare cum muliere adolescentiæ tuæ: 13. cervæ carissima, et gratissimus hinc nulus, ubera ejus inebrient te in omni tempore, in amore ejus delectare jugiter. 14. Quare seduceris, fili mi, ab aliena, et foveris in sinu alterius? 15. Respiciat Dominus vias hominis, et omnes gressus ejus considerat. 16. Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suarum constringitur. 17. Ipse morietur, quia non habuit disciplinam, et in multitudine stultitiæ suæ decipietur.

PRIMA PARS CAPITIS.

1. FILI MI, ATTENDE AD SAPIENTIAM MEAM (Septuaginta, *sermonibus meis appone aurem tuam*), ET PRUDENTIÆ MEÆ INCLINA AUREM TUAM. — Salomon notum sapientis documentum de fuga meretricis daturus, more suo discipuli attentionem excitat, ut ille advertat et ponderet quanti illud sit momenti. Dicit ergo illi: Silens studiosè attende et intendens meis sermonibus. Nam silentium disci-

puli disciplina custodia est. Unde Pythagoras suis discipulis silentium quinquennale indicabat. 2. UT CUSTODIAS COGITATIONES, ET DISCIPLINAM LABIA TUÆ CONSERVENT. — Septuaginta, *ut custodias cogitationem bonam* (Aquila, *Symmachus et Theodotion, scientiam bonam*), *sensus autem laborum meorum mandat tibi, q. d.* Labia mea enuntiant internam mee sapientiæ cogitationem, ejusque ser-